سرآمد اقتصاد

چهارشنبه- ۴ آذر ۱۴۰۵- سال دوازدهم- شماره ۲۶۴۴

«سرآمد» بررسی می‌کند؛

تولید آبزیان در محاصره گرانی و ضعف بازار رسانی

افزایش تولید آبزیان بدون کاهش قیمت و اصلاح زنجیره توزیع، به رشد مصرف و تحقق اهداف برنامه هفتم منجر نمی‌شود

گروه شیلات- مرضیه کیانی مروست - توسعه شیلات در ایران با یک تناقض جدی روبه‌روست؛ کشور از ظرفیت گسترده سواحل شمالی و جنوبی، منابع آب داخلی و امکان گسترش آبزی‌پروری برخوردار است، اما مصرف سرانه آبزیان همچنان پایین است و قیمت محصولات دریایی، دسترسی بخش قابل توجهی از خانوارها به این منبع پروتئینی را محدود می‌کند. در چنین شرایطی، افزایش تولید به‌تنهایی نمی‌تواند اهداف اقتصادی و غذایی این بخش را محقق کند. تولید زمانی به رونق شیلات منجر می‌شود که بازار مصرف، زنجیره توزیع، صنایع فرآوری و زیرساخت‌های صید و پرورش نیز متناسب با آن توسعه یابند.

روزنامه دریایی سرآمد در بررسی راهکارهای توسعه شیلات کشور، مجموعه‌ای از الزامات تولید و مصرف آبزیان را مورد توجه قرار می‌دهد؛ الزاماتی که از نوسازی ناوگان صیادی و بهره‌برداری پایدار از منابع آبی آغاز می‌شود و تا ارزان‌سازی محصولات، حذف واسطه‌های غیرضروری و تغییر الگوی مصرف خانوارها ادامه پیدا می‌کند.

افزایش تولید با دو شرط اساسی

توسعه شیلات بر دو پایه اصلی استوار است: بهره‌برداری پایدار از ذخایر منابع آبی و گسترش آبزی‌پروری. هر دو بخش ظرفیت قابل توجهی برای ایجاد اشتغال، تأمین پروتئین و توسعه فعالیت‌های اقتصادی در مناطق ساحلی و آب‌های داخلی دارند؛ اما بهره‌برداری از این ظرفیت‌ها بدون برنامه‌ریزی علمی و رعایت محدودیت‌های زیست‌محیطی، می‌تواند به کاهش ذخایر و تخریب منابع پایه منجر شود.

در بخش آبزی‌پروری، استفاده از فناوری‌های نوین، معرفی گونه‌های جدید، توسعه روش‌های مدرن پرورش و سرمایه‌گذاری در مزارع دریایی از جمله اقداماتی است که می‌تواند بهره‌وری تولید را افزایش دهد. تولید ترکیبات زیست‌فعال از منابع آبزی، توسعه زیست‌فناوری و تکمیل زنجیره فرآوری نیز فرصت‌هایی برای افزایش ارزش افزوده محصولات شیلاتی فراهم می‌کند.

با وجود این، توسعه فناوری زمانی اثرگذار خواهد بود که به مزارع تولیدی و واحدهای صنعتی راه پیدا کند. دسترسی تولیدکنندگان به تسهیلات، نهاده‌های باکیفیت، تجهیزات مناسب، دانش فنی و بازار فروش، از پیش‌نیازهای گسترش آبزی‌پروری است. در غیر این صورت، طرح‌های فناورانه در سطح برنامه و نمایشگاه باقی می‌مانند و تأثیر محسوسی بر تولید و اشتغال نخواهند داشت.

از سوی دیگر، کمبود آب، تغییرات اقلیمی و فشار بر منابع طبیعی، ضرورت توسعه روش‌هایی با مصرف بهینه آب و انرژی را افزایش داده است. بنابراین، افزایش تولید باید با شاخص‌هایی مانند بهره‌وری، هزینه تمام‌شده، میزان مصرف آب و پایداری محیط‌زیستی سنجیده شود.

بهره‌برداری از ذخایر برداشت‌نشده یا کمتر برداشت‌شده، یکی از ظرفیت‌هایی است که سازمان شیلات برای افزایش تولید دنبال می‌کند. توسعه صید در آب‌های عمیق و نیمه‌عمیق، گسترش فعالیت‌های فراسرزمینی و حضور در آب‌های سایر کشورها از جمله مسیرهای مطرح‌شده برای افزایش تولید محصولات دریایی است.

سازمان شیلات کشور پیش‌تر از طراحی و ساخت نخستین کشتی پشتیبان صید توسط متخصصان ایرانی خبر داده و توسعه امکانات پشتیبانی در دریا را زمینه‌ای برای حرکت به سمت صید فراسرزمینی دانسته بودند. این اقدام می‌تواند بخشی از نیاز ناوگان صیادی صنعتی را پوشش دهد؛ اما توسعه صید دوربرد به یک شناور پشتیبان محدود نمی‌شود. تأمین ناوگان متناسب، تجهیزات نگهداری و انجماد محصول، خدمات تعمیراتی، امکانات لجستیکی و توافق‌های لازم با کشورهای ساحلی نیز برای استمرار فعالیت ضروری است.

در کنار توسعه ناوگان، نوسازی شناورهای صیادی و عبور از روش‌های سنتی به سمت صید صنعتی باید در اولویت قرار گیرد. ساماندهی شناورهای غیرمجاز، کنترل فشار بر ذخایر آبزیان و افزایش ارزش افزوده صید تون‌ماهیان نیز از موضوعاتی است که می‌تواند به بهبود عملکرد این بخش کمک کند.

نکته مهم آن است که افزایش میزان صید نباید به بهای کاهش ذخایر طبیعی تمام شود. توسعه صید فراسرزمینی و بهره‌برداری از منابع کمتر استفاده‌شده نیز به ارزیابی علمی ذخایر، رعایت ضوابط بین‌المللی و مدیریت پایدار نیاز دارد. در غیر این صورت، رشد کوتاه‌مدت تولید می‌تواند منابع آینده صنعت صیادی را با خطر روبه‌رو کند.

«تولید بیشتر» بدون بازار مصرف چه فایده‌ای دارد؟

افزایش جمعیت و محدودیت منابع غذایی، توجه به ظرفیت دریاها را برای تأمین پروتئین مورد نیاز جوامع افزایش داده است. دریاها حدود ۷۱ درصد سطح کره زمین را تشکیل می‌دهند و در کنار رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، آبگیرها و مخازن پشت سدها، ظرفیت گسترده‌ای برای تولید آبزیان دارند. با این حال، برخورداری از منابع آبی به‌تنهایی به معنای امکان تولید نامحدود نیست؛ کیفیت آب، وضعیت اکوسیستم‌ها، هزینه تولید و دسترسی به فناوری، میزان بهره‌برداری اقتصادی از این منابع را تعیین می‌کند. در ایران نیز افزایش تولید باید با اصلاح زنجیره پس از صید و پرورش همراه شود. نگهداری مناسب، حمل‌ونقل سرد، فرآوری، بسته‌بندی، بازاریابی و توزیع محصولات، نقش مستقیمی در حفظ کیفیت و کاهش ضایعات دارند. ضعف در هر یک از این حلقه‌ها می‌تواند هزینه نهایی محصول را افزایش دهد و فاصله میان قیمت تولیدکننده و مصرف‌کننده را بیشتر کند. از سوی دیگر، تنوع محصولات فرآوری‌شده و عرضه متناسب با سلیقه و توان خرید خانوارها می‌تواند بازار مصرف را گسترش دهد. محصولی که به‌سادگی آماده طبخ باشد، بسته‌بندی مناسبی داشته باشد و با قیمت قابل قبول به دست مصرف‌کننده برسد، شانس بیشتری برای حضور در سبد غذایی خانوار خواهد داشت.

اهداف برنامه هفتم زیر ذره‌بین

آمارهای اعلام‌شده درباره تولید و صادرات شیلات، از ظرفیت اقتصادی این بخش حکایت دارد. بر اساس اطلاعات مطرح‌شده، سال گذشته حدود ۲۱۰ هزار تن انواع محصولات شیلاتی و آبزیان به ارزش ۶۵۰ میلیون دلار صادر شده است. در برنامه هفتم توسعه، افزایش ارزش صادرات این محصولات به یک میلیارد دلار هدف‌گذاری شده است. تحقق این هدف به افزایش تولید محدود نمی‌شود و توسعه صنایع فرآوری، ارتقای کیفیت، رعایت استانداردهای بازارهای هدف و ایجاد شبکه‌های صادراتی پایدار را نیز می‌طلبد.

در بخش تولید نیز ارقام مختلفی درباره اهداف و ظرفیت‌های پیش‌بینی‌شده مطرح شده است. تولید ۱.۸ میلیون تن محصولات شیلاتی در برنامه هفتم توسعه و دستیابی به ۲.۶ میلیون تن در افق ۱۰ ساله از جمله اهداف اعلام‌شده است. در برخی برآوردها نیز از تولید بیش از یک‌میلیون و ۳۵۰ هزار تن آبزیان سخن گفته شده که بیش از ۶۰۰ هزار تن آن از محل آبزی‌پروری و باقی‌مانده از صید و صیادی تأمین خواهد شد.

تفاوت این ارقام نشان می‌دهد که برای ارزیابی دقیق عملکرد بخش شیلات، لازم است آمار پایه، اهداف سالانه و افق زمانی هر برنامه به‌صورت شفاف اعلام شود. بدون تفکیک میزان تولید فعلی، ظرفیت اسمی، تولید قابل تحقق و اهداف برنامه‌ای، امکان سنجش میزان پیشرفت و پاسخ‌گویی دستگاه‌های مسئول دشوار خواهد بود.

تخصیص منابع مالی زمانی به افزایش تولید منجر می‌شود که پروژه‌ها بر اساس نیاز واقعی مناطق، دسترسی به زیرساخت و امکان فروش محصول انتخاب شوند. تجربه طرح‌های نیمه‌تمام در بخش‌های مختلف اقتصادی نیز نشان داده است که اعلام اعتبار و هدف‌گذاری، به‌تنهایی تضمین‌کننده تحقق برنامه‌ها نیست.

«گرانی آبزیان» مانع اصلی افزایش مصرف

ایران با برخورداری از سواحل گسترده در شمال و جنوب و جزایر متعدد، ظرفیت قابل توجهی برای توسعه اقتصاد شیلات دارد؛ اما یکی از موانع مهم گسترش بازار مصرف، قیمت بالای محصولات دریایی است. متوسط سرانه مصرف آبزیان در کشور سالانه ۱۴.۱ کیلوگرم اعلام شده و این میزان در تهران کمتر از ۸ کیلوگرم است. این فاصله نشان می‌دهد که دسترسی جغرافیایی، قیمت و شیوه عرضه در الگوی مصرف آبزیان تأثیر گذارند.

سازمان شیلات دو محور ارزان‌سازی و فرهنگ‌سازی را از برنامه‌های مهم افزایش مصرف معرفی کرده است. توسعه بازارهای تخصصی، کاهش واسطه‌های غیرضروری، اصلاح شبکه توزیع، تنوع‌بخشی به گونه‌های عرضه‌شده و گسترش فرآوری از جمله راهکارهای مطرح‌شده برای کاهش قیمت تمام‌شده و بهبود دسترسی مصرف‌کنندگان است.

با این حال، فرهنگ‌سازی زمانی نتیجه می‌دهد که قدرت خرید خانوار نیز در نظر گرفته شود. نمی‌توان از افزایش مصرف آبزیان سخن گفت، اما درباره فاصله قیمت ماهی با سایر منابع پروتئینی و سهم هزینه آن در سبد غذایی خانوار سکوت کرد. رسانه‌ها می‌توانند با معرفی گونه‌های متنوع، آموزش روش‌های طبخ و اطلاع‌رسانی درباره ارزش غذایی آبزیان به تغییر الگوی مصرف کمک کنند؛ اما کاهش پایدار قیمت به اصلاح زنجیره تولید و توزیع وابسته است.

توسعه شیلات نیازمند پاسخ‌گویی اجرایی است

افزایش تولید شیلات می‌تواند به تقویت امنیت غذایی، رشد صادرات، ایجاد اشتغال ساحلی و توسعه اقتصاد دریامحور کمک کند؛ اما تحقق این ظرفیت به هماهنگی میان سیاست‌های تولید، مدیریت منابع طبیعی، سرمایه‌گذاری، حمل‌ونقل و بازار مصرف وابسته است.

سازمان شیلات و وزارت جهاد کشاورزی باید مشخص کنند که برنامه ارزان‌سازی آبزیان چگونه اجرا می‌شود، چه سهمی از تولید به صنایع فرآوری اختصاص دارد، وضعیت نوسازی شناورهای صیادی به کجا رسیده و چه میزان از سرمایه‌گذاری پیش‌بینی‌شده به پروژه‌های عملیاتی تبدیل شده است. همچنین لازم است آمار تولید، صادرات، مصرف سرانه و پیشرفت اهداف برنامه هفتم به‌صورت منظم و قابل مقایسه منتشر شود.

توسعه شیلات با اعلام هدف‌های بزرگ یا افزایش مقطعی تولید محقق نمی‌شود. تا زمانی که محصول با هزینه مناسب تولید نشود، زنجیره توزیع اصلاح نشود و آبزیان با قیمت قابل دسترس به سفره خانوار نرسند، ظرفیت‌های گسترده دریایی کشور به‌طور کامل به ارزش اقتصادی و امنیت غذایی تبدیل نخواهند شد. ارزان‌سازی و فرهنگ‌سازی دو ضرورت مهم این مسیرند؛ اما موفقیت آن‌ها به اصلاح ساختار تولید و بازار وابسته است.

گفت وگو

مدیر ملی طرح بین‌المللی حفاظت از تالاب‌های ایران به سرآمد خبر داد:

شناسایی ۲۰۷ گروه معیشتی سازگار با تالاب‌ها در پنج استان کشور

مدیر ملی طرح بین‌المللی حفاظت از تالاب‌های ایران از شناسایی ۲۰۷ گروه معیشتی سازگار با تالاب‌ها در پنج استان پایلوت خبر داد و گفت: توانمندسازی گروه‌های معیشتی، به‌ویژه زنان روستایی، یکی از محورهای مهم اقدامات این طرح برای کاهش فشار بر منابع آبی و ایجاد درآمد پایدار در مناطق تالابی است.

مهری اثناعشری در گفت‌وگو با اقتصاد سرآمد اظهار کرد: هم‌زمان با اجرای برنامه‌های کشاورزی پایدار، پروژه توانمندسازی جوامع محلی نیز در مرحله توسعه و ظرفیت‌سازی قرار گرفت و در این راستا ۲۰۷ گروه معیشتی در پنج استان پایلوت شناسایی شدند. مدیر ملی طرح بین‌المللی حفاظت از تالاب‌های ایران افزود: توسعه معیشت‌های سازگار با شرایط محیط‌زیستی مناطق تالابی از اهمیت زیادی برخوردار است؛ زیرا حفاظت از تالاب‌ها زمانی می‌تواند به شکل پایدار دنبال شود که نیازهای اقتصادی و معیشتی ساکنان این مناطق نیز مورد توجه قرار گیرد. بر همین اساس، تلاش شده است با شناسایی ظرفیت‌های محلی و متناسب با مهارت‌ها و امکانات موجود، زمینه شکل‌گیری فعالیت‌های اقتصادی فراهم شود.

وی ادامه داد: در این دوره، با همکاری سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، کارگاه‌های آموزشی متناسب با نوع فعالیت و نیازهای گروه‌های معیشتی برگزار شد تا اعضای این گروه‌ها بتوانند مهارت‌های لازم برای توسعه فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی خود را فرا بگیرند. اثناعشری با اشاره به یکی از نمونه‌های این فعالیت‌ها در حوزه توانمندسازی زنان روستایی گفت: یکی از گروه‌های معیشتی با محوریت آموزش خیاطی و تولید محصولات بومی فعالیت خود را آغاز کرده است. شکل‌گیری این گروه با ابتکار یک بانوی روستایی دارای تحصیلات کارشناسی ارشد در رشته طراحی و دوخت صورت گرفت که تصمیم گرفت دانش و مهارت تخصصی خود را به فرصتی برای کارآفرینی و توانمندسازی زنان روستا تبدیل کند. وی افزود: این بانوی کارآفرین فعالیت خود را در خانه قدیمی پدری و با استفاده از چند دستگاه چرخ خیاطی مدرن آغاز کرد و با دعوت از زنان روستا برای مشارکت در این فعالیت، زمینه تشکیل یک گروه معیشتی را فراهم آورد.

مدیر ملی طرح بین‌المللی حفاظت از تالاب‌های ایران ادامه داد: این گروه در حال حاضر ۱۸ عضو دارد که در زمینه تولید محصولات متنوع فعالیت می‌کنند. محصولات تولیدی آن‌ها از شال و روسری‌های محلی تا محصولاتی با طرح‌های الهام‌گرفته از نقوش و موج تالاب، رومیزی، بالش و ملزومات آشپزخانه را شامل می‌شود.

اثناعشری تصریح کرد: تنوع محصولات تولیدشده در این گروه نشان‌دهنده ظرفیت مهارتی زنان روستایی و امکان تبدیل دانش و توانمندی‌های بومی به فعالیت‌های اقتصادی است. چنین تجربه‌هایی می‌تواند علاوه بر ایجاد فرصت‌های درآمدزایی، به افزایش اعتمادبه‌نفس و مشارکت اجتماعی زنان در جوامع محلی کمک کند.